

316.42:32
32:008
316.7:316.42

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 1. veljače 2006.
Prihvaćeno: 10. travnja 2006.

KOLONIZIRANA MISAO: periferija bez razvojne perspektive?

Vjeran Katunarić

Odsjek za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu

Filozofski fakultet
Odsjek za sociologiju
Ivana Lučića 3
10000 ZAGREB

e-mail: vjeran.katunaric@zg.htnet.hr

Sažetak

Redukcija razvoja na liberalizaciju tržišta, zatim slom socijalističke hemisfere i, napokon, reorijentacija razvojne misli na programe strukturne prilagodbe i na kulturalne teme, okolnosti su koje su periferiju dovele u situaciju bez teorijske i praktične razvojne perspektive. Autor u ovom eseju najviše raspravlja o problemu nedostatka razvojne perspektive periferije u trima žarištima suvremene razvojne misli: razvojnim studijama, postkolonijalnim studijama i ideji održivog razvitka. Također uočava nedostatnost razmatranja periferije u oblicima radikalne kritike Zapada i kapitalizma. Među razlozima sužavanja razvojne perspektive na razvijene zemlje i pretvaranja periferije u »slijepu pjegu« razvojne misli, autor ističe dva: narastanje kulturnog pesimizma u matici i slabljenje otpornosti periferije putem širenja nacionalizma. U zadnjem dijelu članka raspravlja o inferiornom položaju znanosti na periferiji, posebno niskom ugledu domaće znanstvene literature u odnosu na uvezenu/prevedenu literaturu, te na činjenicu da jedino dio domaće književne literature na tržištu donekle konkurira stranoj literaturi. Stoga se postavlja pitanje nije li pretežno literarna artikulacija samosvijesti i identiteta dokaz o «egzotičnosti» periferije, kao područja s izraženim literarnim senzibilitetom, ali s «divljom misli», bez spoznajnog razvoja što ga utjelovljuje znanost; ili takav kontekst valja gledati kao mjesto mogućih susreta umjetničkog i znanstvenog diskursa u zajedničkom naporu dekolonizacije razvojne misli, a potom i prakse.

Ključne riječi: kolonizirana misao, postkolonijalizam, kulturni pesimizam, periferija, nacionalizam, znanost

»Ne sumnjam u Marka Pola kada je sa čuđenjem pisao o tome kako su tibetanski lame pehar Velikog Kana levitiranjem podigli do njegovih usana. No, ovih dana lame su očigledno nesposobne bilo što levitirati. Kada moraju poletjeti, oni to čine zrakoplovima, kao i mi ostali. Jedino je čudno što to čine putujući prvom klasom« (Norbu, 2005)

»Odjednom ispada da susjedne zemlje zapravo imaju vrlo malo zajedničkog, a zemlje bez zajedničke granice mogu postati zainteresirane jedna za drugu. Štoviše, mogu postati ovisne jedna o drugoj. Tako vidimo da u ekonomskom smislu odnosi između Ukrajine i Rumunjske nisu tako jaki kao što su kontakti između Ukrajine i Njemačke. Kada se pak od ekonomske prijeđe na političku sferu, onda su Sjedinjene Američke Države puno bliže nego Bjelorusija« (Voznyak, 2005)

UVOD

Od nekada najagilnije iz obitelji modernih ideja, predstavljajući spojnicu između razvijenog Zapada i ostalog svijeta, razvoj je danas postao upitnim za većinu zemalja i stanovništva. Razvojni optimizam zapravo nije ni imao dugi vijek trajanja izvan akademskih okvira. On datira od prvih desetljeća nakon završetka drugog

svjetskog rata a prestaje u 1980-ima. U prvo vrijeme dekoloniziranim zemljama šanse za razvoj, koji će ih u ne tako dalekoj budućnosti približiti razvijenim zemljama, činile su se nadohvat ruke, ukoliko se na tom putu, kako im je sugerirano, budu držale savjeta što ih daju razvijeni, odnosno međunarodne financijske institucije. Razvojni optimizam počivao je na krhkim temeljima konjunktura vanjskog financijskog zaduživanja. To su bile prilike u kojima se do kreditnih sredstava dolazilo lako, i olako su se trošila uglavnom za namjene koje su imale malo veze s dugoročnim razvojem a mnogo više sa samovoljnom potrošnjom elita novih zemalja, osobito u zemljama s autoritarnim režimima (usp. Jain, 1993).

U 1980-ima nastupa dužnička kriza čime se mogućnosti ulaganja u razvoj bitno sužavaju, budući da se glavina dohotka u dužničkoj zemlji daje na otplatu duga. Razvojna politika odvija se od tada u znaku «programa strukturalne prilagodbe». Njegov je cilj da se, kako bi se vraćali nagomilani dugovi, drastično snize javni troškovi, privreda usredotoči na izvoz i stvori privlačna investicijska klima za multinacionalne kompanije i to prije svega susretljivim propisima nacionalnog zakonodavstva (Hertz, 2004). U drugoj polovini 1980-ih ni zemlje trećeg svijeta koje su potpale pod sovjetski utjecaj (Kuba, Mongolija i Vijetnam) nisu više mogle računati na sovjetsku ekonomsku pomoć. Najrazvijenije zemlje u obje hemisfere ulazile su u novi ciklus razvoja zaokupljene svojim unutarnjim problemima. Ogromna periferija nije više mogla računati na značajnu podršku izvana, a nova zaduživanja kod zapadnih banaka uglavnom su se koristila za servisiranje postojećih dugova.

Novi razvoj tako umnogome proturječi potpunijem smislu razvoja na globalnom i institucionalnom planu. Institucionalno, usko shvaćanje i praksa razvoja kao liberalizacije tržišta proturječi potrebi za razvojem različitih drugih institucionalnih područja, koji omogućuju ne samo ekonomski nego i razvoj slobode i demokracije (Sen, 1999; Kalanj, 2004). Ispada da je privredu moguće razvijati i u uvjetima političke diktature i gaženja ljudskih prava i sloboda, za što primjer pruža niz zemalja, uključujući Kinu. Na globalnom planu prevladava pak još gori nerazmjer da razvojni uspjeh zemalja članica OECD-a ne povlači za sobom stotinjak drugih zemalja širom Azije, Afrike i Latinske Amerike, pa i dijela Europe. K tome, umjesto da se smanjuje razvojni jaz između tih dviju skupina zemalja se povećava, pogotovo ako se osim standardnih pokazatelja – dohotka po glavi stanovnika, smrtnosti dojenčadi, očekivanog trajanja života i pismenosti odraslih – uzmu još ljudsko dostojanstvo, vjerske slobode, kulturni standardi, ili mogućnosti političkog izražavanja i participacije (usp. Kingsbury, 2004).

Razvoj tako postaje dvostruko reduciran, kao ekonomizam i kao postignuće svojstveno manjem broju zemalja. Takva se redukcija pokušava legitimirati također ograničavajućim shvaćanjem, u osnovi socijaldarvinističkim, koje nameću neoliberalni *think-thankovi* i političari razvijenih zemalja, da svatko za se snosi teret razvoja i odgovara za svoj (ne)uspjeh, i da ne može niti treba računati na podršku drugih i solidarnost u razvojnim nevoljama, izuzev u simboličnim razmjerima (usp. Sachs,

2005), budući da bi veća pomoć ili ona koja bi bila dovoljna mogla poremetiti središnji mehanizam razvoja, a to je tržišni odnos ponude i potražnje gdje, prema istom vladajućem kanonu, jedino valja tražiti šanse za razvoj.

Napokon, i termin *ekonomski rast* koji općenito označava porast dohotka nužno više ne podrazumijeva i rast zaposlenosti (*jobless growth*) i drugih pogodnosti koje bi išle na ruku potrebama većine stanovništva (usp. Bhorat, Cassim, 2004).

Glavna je namjera ovog eseja pokazati kako je redukcija razvojnih dimenzija, koja najviše pogađa periferiju, ostavila traga u žanrovima razvojne misli u čijem spoznajnom prostoru periferija također slabo prolazi. Dapače, čini se kao da je misaona sfera koja bi trebala korespondirati potrebama periferije pretrpjela «moždani udar». To se stanje može nazvati «koloniziranom misli» stoga što je nastalo osmozom između zapadnog razvojnog narcizma i gubitka samopouzdanja na periferiji, tj. uvjerenja da je moguć samostalan razvoj. Kolonizirana misao najvećim je dijelom dugoročna posljedica propasti glavnog konkurenta kapitalizmu u dvadesetom stoljeću, istočnog socijalizma, koji je periferiji pružao barem pomisao na mogućnost civilizacijskog razvoja mimo kapitalizma. Sada je uklonjena i pomisao: u ekonomskoj i političkoj literaturi s kojom se obrazuju nove elite više nema mjesta za «novi kontrapunkt» spram SAD, kako je Parsons bio opisao Sovjetski Savez (Parsons, 1991). S jedne je strane to prazno mjesto ispunjeno produžavanjem ortodoksije liberaliziranog tržišta na preostala područja, a s druge kulturološkom literaturom u kojoj periferija figurira kao prostor kojeg navodno najviše muči problem identiteta i pripadnosti.

PORAZ SOCIJALIZMA I REDUKCIJA RAZVOJA

Jedan od glavnih uzroka redukciji razvoja valja, dakle, tražiti u raspadu bipolarnog geopolitičkog sustava i pobjedi zapadnog sustava političke demokracije i ekonomskog neoliberalizma (koji zapravo donosi veliku protutežu demokraciji: gospodarstvom vladaju oligarhije koje ni u jednoj fazi, za razliku od elita političke demokracije, ne puštaju stvar iz ruku u korist većine) nad istočnim socijalističkim sustavom jednopartijske diktature i ekonomskog planiranja i socijalne sigurnosti. Dok je potonji trajao, presudno je doprinio ravnoteži u razvojnoj doktrini i politici na Zapadu između tržišne alokacije i državne intervencije u privredi. Rušenjem socijalizma iz doktrine razvoja je, kao ideološki nepoćudan, otpao dio koji ekonomiju vezuje za potrebe društva koje nisu tržišne nego, nasuprot tome, traže osiguranje društva protiv neuračunljivih posljedica djelovanja tržišta. Sam socijalistički sustav jedno je vrijeme, između pedesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća, osiguravao ravnotežu između ekonomskog rasta i potreba stanovništva za radom i osnovnim dobrima, od namirnica do zdravstvene zaštite i drugih socijalnih prava, izgrađivši i u nekim zemljama svjetskog Juga, pod utjecajem sovjetske hemisfere, zavjetrine od divljeg kapitalizma. Doduše, uvođenje planske ekonomije, kao protulijeka, često je išlo ruku pod ruku s antidemo-

kratskom diktaturom, pa je tako na više mjesta nastala egzotična karikatura sovjetskog socijalizma. Socijalistički se poredak, međutim, raspao u svom razvijenijem dijelu, pokleknuvši na idućoj stepenici razvoja, koju je nametnuo već neoliberalizirani Zapad novim ciklusom ekonomskog rasta na osnovi uvođenja novih tehnologija. Tomu je Istok trebao parirati odgovarajućom tehnoekonomskom promjenom, a istodobno zaštititi dostignuti standard socijalne sigurnosti stanovništva, dakle očuvati ravnotežu između ekonomske dinamike i društvenih potreba, i k tome još uvesti višestranačku demokraciju. To je bilo previše za mogućnosti koje su otvarale socijalističke reforme u 1980-ima, od sovjetske perestrojke do jugoslavenskog vezivanja tečaja dinara za marku. Da su sve te promjene neodržive za poredak naviknut na ekstenzivan rast, stalnost radnog mjesta i ubrizgavanje postepenih promjena odlukama jednopartijskog rukovodstva, pokazuje slučaj današnje Kine. Postajući, zahvaljujući brznoj i velikoj akumulaciji, druga svjetska trgovinska sila, ona je od svog starog poretka zadržala jedino jednopartijski režim, dočim je radništvo zadržano na stupnju karakterističnom za periferne kapitalističke zemlje: loše obrazovano, slabo organizirano spram poslodavca i pod stalnim pritiskom velike rezervne jeftine radne snage iz ogromnog seoskog zaleđa (Li, 2005). Osim toga, «crveni kapitalizam» u Kini bacio je gotovo sve karte na proizvodnju za izvoz i time dobrim dijelom zanemario domaće potrebe, uključujući zdravlje stanovništva i standarde sigurnosti na poslu (Hart-Landsberg, Burkett, 2004).

Propašću socijalizma raskinute su najzad i kooperativne veze između bivših socijalističkih zemalja, uključujući i socijalističke zemlje na južnoj periferiji. Tome je doprinio istovremeni uspon nacionalizma koji je bivši savez tih zemalja proglasio neprirodnim, stavljajući svaku zemlju u izravnu ovisnost prema globalizirajućem razvijenom kapitalizmu. Za nove lokalne elite umrežene u novi sustav globalne elite moći, čiji vrh čine financijski špekulanti u sprezi s menadžerima koji štite isključivo interese privatnog ulagača, dileme više nema: razmišljanje o drugačijem razvoju na periferiji od onog koji se danas, proglašen kao jedini mogući, odvija po diktatu liberalizacije, izgleda kao neokomunistička šala. Zato su nove elite dale maha strategiji koja se čini jedino realnom, a to je što brže stjecanje bogatstva za relativno malen broj ljudi, slično ideji o «dvjesto bogatih obitelji» u Hrvatskoj, dok se ostalima prepuštaju drugi izlazi iz loše situacije, uključujući ponude religije i drugih agencija koje ciljaju na promjene subjektivnih stanja svijesti spram bitno nepromijenjene objektivne stvarnosti.

Među takve ponude u intelektualnoj sferi spadaju i teorijski pomaci u društvenoj znanosti u kojima kultura postaje zamjensko područje ekonomije u kojem se tobože odvijaju presudne borbe našeg vremena. Ili se pak zapadni ekonomski razvoj deproblematizira s pozivom na prilagodbu uvjetima koje taj razvoj stvara kod kuće i u inozemstvu. Obje optike, ekonomski redukcionizam i kulturalizam, najviše pogađaju periferiju, budući da se ona, pod cijenu daljnjeg propadanja, prilagođava uvjetima koje stvara matica, a ne obrnuto, i tjera na preispitivanje opravdanosti

postojanja svojih neekonomskih institucija, uključujući administrativni aparat države, naime koliko «koštaju» takvu nejaku ekonomiju: u jednom trenutku na periferiji se sve čini suvišnim, neisplativim ili uzaludnim, od nezaposlenih koji uzalud čekaju posao do novog biznisa koji samo što nije propao zbog nepovoljnih stanja na međunarodnim tržištima pojedinih proizvoda. Ostavši bez drugačije ideje vodilje, periferija s maticom sada dijeli jedinstvenu ali i paralizirajuću misao: ništa kvalitetno novo ne može se na periferiji pojaviti bez poticaja iz matice koja, međutim, takve poticaje više ne šalje. Slična paraliza obilježava i žanr radikalne kritike Zapada, kapitalizma, imperijalizma, SAD-a i sličnih naziva za nositelje poretka dominacije kojem se u biti ne vidi alternativa ili se njeni izvori ne traže u perifernim društvima (usp. Storper, 2001).

NEMOGUĆNOST RAZVOJNIH PROMJENA NA PERIFERIJI KAO INTELEKTUALNI PROBLEM: OD RAZVOJNIH I POSTKOLONIJALNIH STUDIJA DO CHOMSKOG

Posljednjih godina istrošenost višedimenzionalne ideje razvoja dolazi od izražaja u tzv. razvojnim studijama (Development Studies). Glavnina tih studija umjesto novih vizija razvoja zagovara «strukturnu prilagodbu», a to je ono što mnoge vlade zemalja na periferiji čine uvodeći niz nepopularnih mjera: od masovnih otpuštanja s posla do gubitka prava na besplatnu zdravstvenu zaštitu. Stoga nije čudno što na razvojne studije pada sumnja da «trebaju jednom zauvijek dovršiti zadaću ukla-panja kolonija u još uvijek moderne modele zapadne političke ekonomije» (Sylvester, 1999: 717).

Izraz «još uvijek moderni modeli» upućuje na obavezan okvir lokalne politike koji se sastoji od monetarističke makroekonomske politike (niska stopa inflacije uz cijenu visoke nezaposlenosti), deregulacije, financijske i trgovinske liberalizacije, restrikcije javne ili državne potrošnje, i privatizacije većeg dijela preostalog javnog sektora. Stoga stanovništvo suočeno s novom državnom politikom više nema pravog izbora: ne može odbaciti slobodno tržište u zamjenu za socijalno udobnije aranžmane u situaciji kada se nova radna mjesta otvaraju skoro isključivo u privatnom sektoru nesklonom zauzimanju za prava radnika i općenito troškovima koji na bilo koji način smanjuju profit.

Pored razvojnih studija posljednjih desetljeća na akademskom Zapadu narastaju postkolonijalne studije s tematikom koja više govori o naravi jezika i izgradnji identiteta nego ekonomije i društva i općenito «tvrđih», teško promjenjivih područja razvoja (usp. Biccum, 2002; Kalanj, 2004). Istini za volju, te studije pokazuju da je zapadnom kolonijalnom nasilju prethodilo uspostavljanje egzotične, inferiorne i esencijalističke slike naroda i zemalja koje su kasnije postali objektom kolonijalnog osvajanja. Po takvoj analogiji, stanje se može izmijeniti i bivše kolonije mogu dalje slobodno razvijati ako svoju inferiornu sliku zamijene dostojanstvenom i ravnopravnom, prije svega ako o bitnim pitanjima misle drugačije od bivših

gospodara i njihovih nasljednika na čelu novog globalnog poretka. Da li je zahvaljujući «postkolonijalističkim» autorima nova antikolonijalna razvojna misao na pomolu i može li se periferija ponovo pouzdati u jedan takav laboratorij budućnosti sumjerljiv klasičnim djelima društvene znanosti ili Marxovoj kritici političke ekonomije? Valja prvenstveno imati na umu da se autori postkolonijalizma najviše bave identitetom perifernih, a bivših kolonijalnih, društava oblikovanim kroz književnost i filozofiju Zapada. Taj identitet je, prema riječima Homi K. Bhabhe, vodećeg teoretičara postkolonijalizma, «hibridan». Nastao je kao rezultat nastojanja kolonijalnih sila da podčinjenima nametnu svoje simbole i diskurs vlasti, kako bi osigurali svoju vladavinu, no kolonizirani repliciraju odnos dominacije na svoj, «bastardan» način, ne kao prototip podređenosti i poslušnosti, nego na različit način koji ne odražava ni izvornu kulturu koloniziranog, pa ni modernu nacionalnu – Bhabha upozorava, pozivajući se na Frantza Fanona, da postkolonijalni subjekt, ako nešto novo znači, mora biti i postnacionalan (Bhabha, 1994: 152) – već nešto drugo, bolje reći «nešto između», što izaziva zazor ili prezir u kolonijalnom diskursu. Stoga ovaj o diskriminiranim podanicima govori kao, primjerice, «nedokučivosti Kineza, neizrecivim običajima Indijaca, neopisivim navikama Hotentota» (Bhabha, 1994: 112).

Međutim, u Bhabhinom rječniku nema mjesta za «razvoj». On se u to pitanje upušta neizravno jedino tako što odbacuje mit progresizma i zauzima se za preoblikovanje «našeg smisla o tome što znači živjeti, biti, u drugim vremenima i različitim prostorima kako ljudskim tako i povijesnim» (Bhabha, 1994: 256). Jedan dio postkolonijalnih studija eksplicitno na sličan način dovodi u pitanje i samu ideju razvoja, pridružujući se alternativcima i postdevelopmentalistima među novim, osobito antiglobalistički usmjerenim, društvenim pokretima. Svoje argumente, ali i očito pesimističke zaključke, taj krug intelektualaca i aktivista izvlači iz slijedećih činjenica (vidi: Hoogvelt, 2001). Za razliku od 1970ih, kada se na ekonomski i tehnološki razvoj gledalo kao blagodat za sve ljude i država vodila glavnu riječ u ekonomskoj politici – danas, u eri globalizacije, postoji dominantni sektor koji obuhvaća oko 20% stanovništva (financijsko-vlasničko-menadžersku elitu plus radnike koji ih opslužuju poslovima na kompetitivnom tržištu rada), i koji nije ograničen geografski nego prelazi nacionalne i regionalne granice (drugim riječima, sačinjava ga i periferna elita). Najveći sektor obuhvaća oko 50% stanovništva koji su, međutim, isključeni iz globalnog sustava (inkorporacije), ne obavljaju nikakvu proizvodnu funkciju niti pridonose tržištu roba i usluga. Najgore je, međutim, što ne postoji nikakva ideja, program ili akcija da se ta većina uključi u svjetski napredak pa je razvoj praktički mrtav pojam. Umjesto toga u prvi plan dolaze kontrola i zaustavljanje kretanja stanovništva iz siromašnih zemalja i njegovo isključivanje. Od te konstatacije se, međutim, ne ide dalje pa se čini da je čitava periferija prepuštena sama sebi i «obezglavljena», budući da je cjelokupni aparat znanja potreban za razvoj u rukama razvijenih skupa s uvjerenjem o tome da bi taj aparat ozbiljno zakazao ako bi se znanje mimo kupoprodajnih odnosa, nekom dobrom voljom, razdavalo periferiji.

Jedan zanimljivi odvojak postkolonijalnih studija, kada je riječ o sudbini zemalja koje nisu imale kolonijalnu prošlost, ali sada imaju slično iskustvo, kao što su bivše istočnoeuropske zemlje koje su širom otvorile vrata prodornom utjecaju Zapada, načinio je bugarski kulturolog Aleksandar Kjosev svojom tezom o «samokoloniziranim» nacijama. To je ujedno i jedini međunarodno zapaženi koncept koji se odnosi na pitanja (ne)razvoja, nastao u akademskim krugovima na periferiji. Izrazom «samokolonizirane» autor označuje zemlje koje «svojevoljno koloniziraju svoju vlastitu autentičnost putem... stranih modela» (Kiossev, 1999: 76), i to čine s uvjerenjem da stranac predstavlja ono središnje mjesto koje je tradicionalno zauzimao Bog, a danas nešto što je bitna suprotnost vlastitoj kulturi a to je Drugi s misijom transcendentnog i univerzalnog. U susretu sa Zapadom takva kultura doživljava sebe inferiornom i bez srži, kao «virtualnost koja se može doživjeti samo na način srama i boli» (Kiossev, isto). Iako takav prikaz podsjeća na stare stereotipe o «ženskim» ili «mazohističkim» kulturama naspram «muškim» i «dominantnim» i općenito vraća razmatranje odnosa između centra i periferije bez ostatka na binarni odnos između dvaju posve različitih svjetova, on ipak jasno ilustrira posljedice gubitka središta, i samopouzdanja, kada se radi o bivšim socijalističkim zemljama, uslijed napuštanja bipolarnog svijeta, zapadno-istočnog, položenog na istu ravan, u korist unipolarnog, okrenutog Zapadu koji se prema bivšem Istoku sada odnosi kao hijerarhijski viša instanca ¹.

Niz suvremenih značenja razvoja na izvjestan način zaokružuje ideja održivog razvoja, budući da slažući šira i uža značenja razvoja jedna pored drugih više zaoštava nego što razrješava glavno proturječje između profitnog i socijalnog interesa. Tako se zahtjevi za trostrukom održivosti – ekonomskom ili povratkom uloženog kapitala, ekološkom ili uvažavanjem prihvatnog kapaciteta prirodnog okoliša i tehnološkom ili proizvodnjom bez štetnog otpada (usp. Tišma, Pisarović i Samardžić, 2004), rijetko mogu uskladiti sa zahtjevom za društvenom održivošću (takvog) razvoja pod čime se podrazumijeva bitno veća ponuda novih radnih mjesta, uključujući prekvalifikacije i nove obrazovne programe radi prilagodbe na nova radna mjesta, što je od najveće važnosti upravo za periferiju (Alic, 1997). U svemu tome ipak ispada najspornijim ograničavanje rasta koje dovodi u pitanje poslovanje u korist profita i umjesto toga nudi samo povrat uložene vrijednosti ili manje od toga i podrazumijeva ulagača kao dobrotvora velikog formata čiji bi učinak na svijet rada podsjećao na eru rada i zaposlenosti na komunističkom Istoku ili fordističkom Zapadu. Današnji ulagači naveliko posluju isključivo vođeni interesom za profitom, dakle povratom bitno većim od vrijednosti uložених sredstava, dočim nekolicina bogatih koja daje sredstva u dobrotvorne svrhe, uključujući projekte namijenjene (prvenstveno ekološkom) održivom razvoju, čini to u

¹ Jedno međunarodno istraživanje (pod nazivom Dioscuri – v. www.dioscuriproject.net) koja se u organizaciji bečkog Instituta za znanosti o čovjeku (Institut für Wissenschaften von Menschen) upravo odvija u desetak zemalja europskog Zapada i Istoka u svojim preliminarnim izvještajima naglašava kako je tzv. «susret kultura» u bivšoj Istočnoj Europi, sada pod utjecajem Europske Unije i SAD, zapravo asimetričan: Istok se prilagođava Zapadu i nema znakova obrnutog procesa.

područjima koja su od marginalnog značenja za ekonomiju u cjelini ili barem njen radni kontingent.

Znači li sve to da je kritička misao o razvoju danas iscrpila pokretačku moć, budući da razvoj u različitim teorijskim žarištima – razvojnim i postkolonijalnim studijama i održivom razvoju – prijanja uz zbivanje u praksi kojom se usavršavaju tehnika i politika koje služe obrani privilegiranog položaja manjine stanovništva spram zahtjeva većine stanovništva? Po svemu sudeći je tako, pogotovo usporedi li se važnost koju je kritička misao nekada imala kako na Zapadu tako i drugim dijelovima svijeta. I marksizam je svojedobno došao sa Zapada i inspirirao revolucije u drugim dijelovima svijeta poput Rusije i Kine. Sa Zapada su se proširile i druge ključne ideje i prakse koje se odnose na organizaciju društva i države, uključujući naciju-državu. Osobito je potonja, u više ili manje demokratskom izdanju (barem po onome što pružaju ustavi većine zemalja), uspjela uhvatiti korijene u ostalom svijetu. No, većina drugih zapadnih dostignuća nije, uključujući kao najvažnije ekonomski razvitak. Po svemu sudeći, sumnja svojstvena marksističkoj interpretaciji ne može se lako odbaciti a to je da se ekonomski uspjeh manjine temelji na ekonomskom neuspjehu većine, a slično je i sa znanjem ugrađenim u proizvodnju bogatstva. S druge strane, (neo)liberalna doktrina poziva sve na ekonomsku utakmicu, predviđajući da će se jednog dana svi sudionici izjednačiti po svojim šansama i aktualnim položajima na tržištu, što se čini daleko manje vjerojatnim. Pa ipak, od oba objašnjenja periferija ima malo koristi, od prvog zbog toga što mu je «rok valjanosti» istekao kompromitacijom centralnoplanske privrede, a drugog što zvuči cinično i nestvarno u odnosu na postojeće trendove povećanja nerazmjera šansi između sudionika na tržištu, da se ne govori o mnogima koji nisu ni sposobni za tržišno natjecanje. Jedna mana osobito dolazi do izražaja u načinu analize sustava dominacije od strane onih radikalnih zapadnih kritičara Zapada koji SAD uzimaju kao prvorazrednog nositelja tog sustava. Taj način gledanja kao da do kraja iscrpljuje ionako već desetkovanu sposobnost zamišljanja svijeta bez dominacije, s periferijom čiji se razvoj diversificira kao paralelan umjesto kao inferiorni oblik prilagodbe na ekonomski dnevni red.

Valja uzeti kao primjer Noama Chomskog, danas najpopularnijeg kritičara američke hegemonije, države koju vidi kao (jedinu) supersilu suprotstavljenu čitavom ostalom svijetu, pa i njegovim elitama (Chomsky, 2004). Njegovo korištenje realpolitičkih termina, gdje se SAD pojavljuje u ulozi države koja operira po svijetu samo zbog vlastitih interesa uklapa se u njegovo općenito poimanje kapitalizma kao sustava koji se ostvaruje preko raznih oblika ili slučajeva «državnog kapitalizma» (na taj način se stječe i toliko važnog «neprijatelja»: najprije komunizam a potom Islam), dočim je kapitalizam sam po sebi kao termin ispražnjen od značenja (baš kao i socijalizam – vidi: Finkel, 2006). Rakursi realpolitike i metodološkog nacionalizma korisni su za analizu konkretnih događaja, od američkog odbijanja globalnog ekološkog sporazuma do samovoljne odluke o ulasku u rat s Irakom, ali su beskorisni kada se pokuša razmišljati na način koji Chomskome nije stran, bu-

dući da je anarhist, a to je kako je moguće uspostaviti efikasan protusistem američkoj hegemoniji ili, još više, dominaciji sila koje Amerika kao država uobličuje kao njihov geopolitički reprezentant, a to je svijet korporacijskog kapitalizma, a da se potonji u cijelosti ne dovede u pitanje. Jer, nitko se ne može pojedinačno suprotstaviti Americi, državi čiji vodeći položaj i bezobzirna politika intervencionizma kao da se hrane antiamerikanizmom među onima koji se ne slažu s takvom politikom, kao da jedva čeka da se neprijateljima onih protiv kojih se Amerika bori proglase upravo Amerikanci. Ta zamjena teza kojom se sugerira da među Amerikancima ni nema mnogo onih kojima postojeći kapitalizam ne odgovara i da se američki građani (više) ne opredjeljuju prema krupnim ideološkim pitanjima, poput toga je li kapitalizam dobar ili nije, jer on više nema ozbiljnog konkurenta, nego po pitanjima kao što je američka vanjska politika, npr. u Iraku – neizravno štiti srce sustava, a to je svijet kapitalističkog profiterstva koji ni u kom slučaju nije ograničen samo na američko tlo ili kompanije po svijetu s pretežno američkim kapitalom. Osim toga, američka nadmoć u odnosu na ostale zemlje je neupitna. Kojoj bi racionalnoj državi bilo u interesu da se suprotstavi SAD i zbog toga potkopa vlastitu opstojnost bilo zbog embarga SAD, bilo zbog povlačenja stranog kapitala izazvanog strahom ulagača da posluju u zemlji koja se zamjerila gospodarici svijeta? Valja također naglasiti da ni sam Chomsky kao anarhist ne vidi u državi protutežu za kapitalizam, pa tako Americi kao Americi zbilja nema konkurencije. Kako onda napustiti oboje, i državu i kapitalizam da bi se došlo do stanja prave slobode i jednakosti u svijetu? Odgovora nema i u toj misaonoj praznini opet najgore prolazi periferija budući da su u njoj mane kapitalizma i države stotruko veće nego u matici. Nedostatak ideja u prilog protuakcije vladajućem sustavu predjevenog u realpolitiku SAD najvjerojatnije je posljedica sumnje u to da plodotvornih nekapitalističkih ideja i praksi uopće više može biti, pa je jedino moguće vršiti sitnije popravke na postojećem mehanizmu. Napokon, zbog toga što razmišljanje o svijetu s onu stranu kapitalizma što ga predvode SAD izgleda toliko neuvjerljivo i šturo u odnosu na široko razrađenu analizu postojećeg stanja, čini se da zapadnom kritičaru Zapada više nije ni stalo do neke krupne alternative kapitalizmu ili njegovu gorem izdanju na periferiji. Tu se, kod Chomskog ali i mnogih drugih autora, susreću obje dvije bezvoljnosti, ali i neznanja, jedno s obzirom na moguće promjene na periferiji i drugo s obzirom na promjene u matici. S jedne strane, Chomsky ne može predložiti nešto čime bi se, na primjer, pomoglo Nigeriji da se oslobodi svojih korumpiranih političara i njihove sprege s prljavim poslovima inozemnih ulagača zahvaljujući čemu je zemlja izgubila mogućnost racionalnijeg korištenja svojih svojedobno astronomskih zarada od prodaje nafte. S druge strane, kako primjećuje jedan sociolog (Lachmann, 2004), Chomsky nije objasnio zbog čega je danas većina ljudi u SAD nezainteresirana za društvene promjene, za razliku od 1930-ih ili 1960-ih godina. To pitanje zaslužuje najveću pažnju, budući da ukazuje na većinsku podršku sustavu u matici koji preko multinacionalnih kompanija i drugih agencija globalizacije na periferiji proizvodi antisvijet siromaštva i beznađa s implicitnom porukom da drugačije ne može biti.

KULTURNI PESIMIZAM

Što se, dakle, u američkom i drugim zapadnim društvima u međuvremenu promijenilo i dovelo do prevlasti status quo mentaliteta? U tim društvima, uslijed promjena u ekonomskom sektoru, poglavito demontiranjem mehanizama države blagostanja, prevladalo je individualno natjecanje koja pogoduje uvjerenju da će svatko sam lakše riješiti probleme nego upuštanjem u kolektivnu akciju. S druge strane, ni individualna kalkulacija ne pomaže većem broju otpalih iz tržišnog natjecanja, kojima više ni država ne pruža podršku, budući da se povukla iz područja, od upravljanja poduzećima do zapošljavanja, u kojima je imala aktivnu ulogu. Pa ipak, većeg reformatora, koji utječe na položaj većine u društvu, od države nema. Manevarski prostor nevladinih organizacija civilnog društva, čiju ulogu umjesto države rado zagovaraju vinovnici neoliberalne politike, daleko je manji. Slično je sa sindikatima i nekim crkvama koje su protiv izrabljivanja radnika, njihova olakog otpuštanja ili nemarnog odnosa spram siromašnih i odbačenih iz utrke za poslom i zaradom. Te organizacije ne mogu zamijeniti državu kao starog velikog poslodavca i onoga koji brine za životni standard većine, kojemu je dakle profit samo jedan od motiva i to ne glavni. Gubitak tako važnog oslonca, zapravo jedine realne protuteže zahuktalom profiterstvu privatnih poduzetnika, djeluje demoralizirajuće.

Demoralizacija u društvu ima svoj korelat u visokoj kulturi u smislu kulturnog pesimizma koji posebno dolazi do izražaja u postmodernizmu i postkolonijalizmu. Kulturni pesimizam izraz je nezadovoljstva s postojećim stanjem uz istodobno priznavanje nemogućnosti da se stanje promijeni na način koji bi bitno odudarao od postojećeg. Naravno, takvo raspoloženje ne javlja se tek u ovoj epohi. Kako napominje Oliver Bennett (2001), kulturni pesimizam, koji u biti predstavlja ideju o cjelokupnom padu, moralnom i materijalnom, nekog društva, hemisfere ili čitavog čovječanstva, mnogo je stariji od sumorne atmosfere kojom su danas postmodernizam i postkolonijalizam zastrli pogled u budućnost. Još od Spenglera i Freuda pesimizam se izražava u najtamnijim tonovima. Pa ipak, kulturni pesimizam, ističe Bennett, nikada nije bio toliko učestao, izražajan i na neki način domišljat, nikada toliko depresivnog i anksioznog nije bilo kao danas među postmodernistima, od npr. Baudrillarda, koji tvrdi, slično Hegelu, da je «umjetnost mrtva», ali ne zbog transcencije nego zbog toga što «nema što transcendirati», pa do Hoggartova uvjerenja o bespovratnom trivijaliziranju kulture (Bennett, 2001: 133 i dalje). Slično ozračje zahvatilo je i postmodernu sociologiju, točnije onaj njezin dio koji se, slično Chomskom, čudi zbog čega kopni volja za promjenom svijeta koji malo koga čini zadovoljnim. Tako poruka u duhu kulturnog pesimizma koju svojim čitateljima, nakon izvjesnog uzleta nade potaknute pojavom novih komunikacijskih tehnologija, upućuje Manuel Castells glasi da je unatoč tehnološkom napretku čovječanstvo u pogledu društvenog morala, interesa i načina predočivanja (drugih) još u povojima pa su zato rezultati napretka toliko nerazmjerno i nepravedno raspodijeljeni širom svijeta. S druge strane, kulturni optimizam izražava kao stvar

načela kojeg bi se morao držati angažirani intelektualac, budući da «nema vječnog zla u ljudskoj prirodi» i sve se daje svjesnim društvenim djelovanjem (Castells, 2003: 382). Međutim, iz njegove analize novog kapitalizma, pa i društvenih pokreta koji mu se suprotstavljaju, takav optimizam ne proizlazi. Isto tako nema objašnjenja zbog čega ispravljanje krivog djelovanja nije do sada dalo bolje rezultate unatoč silnim ponudama različitih pokreta ili režima na stvaranju manje sebično čovjeka. S druge strane, čini se da suvremeni razvoj, tako usko definiran i ograničeno koristan, pogoduje kulturnopesimističkom obrascu razumijevanja čovjeka. Ono se izdiže u velikom povijesnom luku, po smislu antirusovskom, od pračovjeka do naših dana, što bi značilo da smo upravo od divljaka naslijedili temeljni egoistički kod: sve za sebe, svoju obitelj ili općenito užu grupu. Stoga bi razvoj ograničen na manji broj zemalja predstavljao širu društvenu izvedbu tog temeljnog koda.

Idući razlog iscrpljivanja pozitivnih nadahnuća kritičke misli na Zapadu neizravno je povezan sa sudbinom nacionalnih resursa na periferiji, uključujući znanje. Nastaje novi krajolik proizvodnje, privređivanja i razmjene, time i znanja, koji ne priznaje nacionalne granice. Ne samo «nacionalnu ekonomiju» - koja to nije već odavno po svojoj konstituciji ali jest po načinu na koji o njeni rezultatima govore političari (kako bi pobijedili na još uvijek presudnim nacionalnim izborima) – nego ni «nacionalnu» znanost, uključujući društvenu znanost. No, isto ne važi, ili važi u mnogo manjoj mjeri, za književnost i druge umjetnosti i autore koji se izražavaju u nacionalnom jeziku (o čemu će biti više riječi kasnije). I tu izranja ključni paradoks koji Terry Eagleton vidi kao varljivi «multikulturni» krajolik, «mnoštvo zatvorenih kultura koje pluralistička ideologija kapitalizma kasnije može slaviti kao bogatu raznolikost životnih oblika» (Eagleton, 2002: 154). I dalje: «U međuvremenu, drastično zbliženi svijet transnacionalnog kapitalizma sve eklektičnije povezuje različite oblike života, čineći ljude na nov način svjesnima svoga kulturalnog identiteta i ispunjavajući ih sve većom nesigurnošću u vezi s njim... Prvotne teškoće s kojima se susrećemo u novom tisućljeću – rat, glad, siromaštvo, bolest, dugovanje, zagađenje okoliša, raseljavanje naroda – nisu nipošto posebno 'kulturalne' naravi. To naime nisu na prvom mjestu pitanja vrijednosti, simbolizma, jezika, pripadnosti ili identiteta, a ponajmanje umjetnosti. Teoretičari kulture qua teoretičari kulture imaju nevjerojatno malo što ponuditi njihovu razrješenju» (Eagleton, 2002: 155-6).

Spomenute boljke suvremenosti, od rata do naseljavanja naroda, ipak pripadaju pretežno periferiji kojoj ne samo kultura, shvaćena onako kako je opisuje Eagleton, nema što za reći, nego ni kapitalizam koji je na svoj način «zbližio narode». Drugim riječima, kultura može preko umjetnosti poslužiti kao način izražavanja zajedničke nemoći najvećeg broja ljudi. Ako ne možemo ništa ozbiljno napraviti u svom svijetu shrvanom teškim problemima, ako ekonomskim sredstvima ne možemo rješavati ekonomske probleme, nego moramo posezati za drugim i prividnim sredstvima, takvu nemoć barem možemo iskazati na svom jeziku i to beskrajno raznolikim načinima (usp. Katunarić, 1996). Takav «kulturni obrat» (inače raste-

zljiv izraz koji se odnosi na promjene u društveno-humanističkim znanostima, od suprotstavljanja materijalističkom objašnjavanju društvenih činjenica do sumnje u objektivnost i istinitost znanstvenog objašnjenja – vidi: Bonell and Hunt, 1999: 5-11) tvori težište postkolonijalnih studija, upravo upućujući na gubitak središta u ekonomiji, i bitke za razvoj općenito, i prenoseći izraze otpora u sferu neškodljivu kapitalizmu, a to je imaginacija kolektivne, tj. nacionalne ili druge, pa i njoj suprotstavljene, samobitnosti.

Ako se pak znanje uzme kao kulturni resurs, kojeg visoka kultura, dakle znanost i istraživanja na polju tehnologije i razvoja, unosi u industrijsku proizvodnju i usluge kao odlučujući faktor, onda i taj «kulturni obrat» pod firmom «društva znanja» donosi Zapadu novu golemu prednost pred periferijom. Iz toga proizlazi i ne tako nova veza između znanja i drugih oblika moći, pa se postavlja pitanje što znače slijedeća zapažanja zagovornika postkolonijalnih studija: «Unatoč kritici, postkolonijalni pristupi... pokazuju kako se proizvodnja oblika zapadnog znanja ne može odvojiti od primjene zapadne moći... /Ti pristupi/ također pokušavaju ublažiti moć zapadnog znanja i reafirmirati vrijednost alternativnih iskustava i oblika znanja» (McEwan, 2001: 105). Prvo navedeno zapažanje ispravno označava znanje kao oblik moći povezan s drugim oblicima moći za koje ostvaruje određeni učinak: teško da se nešto može nazvati znanjem a da prije ili kasnije ne iznjedri praktične učinke, što se u prvom redu odnosi na industrijsku proizvodnju i tehnologiju. Drugo zapažanje, o postkolonijalnom pristupu koji reafirmira alternativno znanje, međutim, ne samo da ne proizlazi iz prvog – u nastavku ćemo pokazati da je «priznata» kritika, kao i mogućnost alternative, i dalje samo zapadna, da štoviše sačinjava važan dio zapadne premoći. Slično se odnosi na zagovaranje u postkolonijalnoj literaturi primjene alternativnog znanja, od tradicionalne medicine do lokalnog načina uzgoja hrane (usp. Abraham, 2006), u konkurenciji s priznatim (znanstvenim) oblicima znanja s čime uvijek valja biti na oprezu i prisjetiti se afere od Staljina podržavanog stručnjaka Lisenka koji je umjesto genetike, koju je proglašena buržujskom znanosti, primjenjivao neku vrstu «odgajanja pšenice», dakle podvrgavanja ljudskoj volji, što je tek 1960-ih, nakon skoro četiri desetljeća nesmetanog rada Lisenka i njegovih sljedbenika, proglašeno šarlatanstvom.

Napokon, možda kulturni pesimizam u matici, barem kod radikalnih kritičara Zapada, predstavlja i odraz nemoći periferije da se preobrazi u društvo s većom kreativnom energijom i da je to u nekoj vezi s glavni oblikom identiteta postkolonijalnih i postsocijalističkih društava, a to je nacionalni.

NACIONALIZAM I SLAMANJE OTPORNOSTI PERIFERIJE

Dekolonizacija (i debiljševizacija) poklapa se s valovima nacionalnog osamostaljenja. Neko vrijeme činilo se da će taj novi prostor pružiti priliku za samostalan razvoj i jačanje (nacionalnog) gospodarstva. Međutim, radilo se o jednoj zastarjeloj

analogiji s nacionalizmom u Europi 19. stoljeća, koji je doista osnaživao Francusku, Njemačku i Britaniju. U tim slučajevima nacionalizam i imperijalizam postali su sinonimi, pri čemu je došlo i do velikog zamaha ekonomskog razvoja i modernizacije, prije svega industrije i prometne infrastrukture (Zimmer, 2003). Kasniji valovi nacionalizma spadaju u drugačiji razvojni kontekst, kada se ekonomska moć internacionalizira i globalizira, središnje poluge preuzimaju multinacionalne kompanije i tržišta kapitala, pa nacionalizam, poput religije, donosi više simboličku nego materijalnu naknadu društvenoj većini. Štoviše, on postaje ne samo ekonomski nefunkcionalan za domaće tvrtke koje međunarodno poslovanje i privređivanje smatraju normalnim oblikom djelovanja koje hoće uspjeti, nego i politički štetan za aktere koji svoj otpor zapadnoj dominaciji vide u transnacionalnoj povezanosti, a tipičan primjer je islamski aktivizam. Prema mišljenju vodećih islamskih intelektualaca, moderni nacionalizam, djelujući preko nacija-država, presijeca i slabi islamski svijet zasnovan na vjerskom jedinstvu (Ataman, 2003).

Nacionalnom ponosu u većini postkolonijalnih zemalja proturječi zatečenost činjenicom zapadanja u ekonomsku zavisnost, ekonomske suverenosti koja postaje fikcijom, i većine stanovništva koje se suočava sa siromaštvom i propadanjem. Slično iskustvo dijeli stanovništvo većine bivših socijalističkih zemalja: «Nacije su stekle slobodu baš u vrijeme kada se uviđa da ona više ne važi. Nezavisnost je postala naprosto pravo da se izabere vlastitu zavisnost, stavljajući ekonomiju na prvo mjesto i (stoga) prihvaćajući što je moguće poslušnije kritičke primjedbe od strane Svjetske banke i G8» (Nairn, 2006: 3). Usporedo s tim, popucale su veze između bivših socijalističkih zemalja, koje su ih u okviru starog nadnacionalnog sustava činile otpornijim na ekonomske pritiske izvane. No, ružne uspomene, prvenstveno na sovjetsku dominaciju i totalitarni poredak, potpomognute nacionalizmom koji i bivše «bratske socijalističke narode» drži proizvodnom prisilnog intimiziranja, olakšale su ulazak u novi nadnacionalni sustav globaliziranog neoliberalizma i novu ovisnost.

Razvojna nemoć novog nacionalizma odražava se i na području znanja. Kao što nisu postale razvojno uspješne i bogate, novooslobođene zemlje, kako u valu dekolonizacije tako i valu deboljševizacije, nisu stvorile ni «carstva» znanja potrebna za novi zamah razvoja. U razumijevanju odnosa između borbe za identitet i razvoja, može biti od koristi razlikovanje triju suvremenih tipova identiteta – legitimirajućeg, identiteta otpora i projektnog identiteta – koje je ponudio Castells (Castells, 2002.: 18). Čini se, naime, da se razvoj dalje teško može graditi samo na prva dva tipa, tj. identitetu vlasti ili otpora vlasti. Nacije i manjine najčešće su izrazi takvih identiteta: uvijek se nešto ili brani ili se od nečega odvaja, a rezultat ne donosi bitnu promjenu u društvenom sustavu. Potonje je moguće tek na osnovi «projektnog identiteta». To je identitet, zapravo ideja, da skupa sa sebi sličnima (po uvjerenju) valja graditi bolje društvo i zbog toga mijenjati postojeće, kako uloge tako i njihove nositelje. Socijalizam je bio takav projekt. Uključivao je nacionalne

identitete, ali je bio trebao učiniti, što nije, korak dalje: promijeniti odnos između radnika i posloводства, političara i ekonomista, kulturnih stvaralaca i društvenih aktivnosti, vlasti i upravljanja, itd. Drugim riječima, projektirati novo društvo u kojem će biti mjesta za razne oblike zajednice ili pripadnosti, razne oblike kreativnosti i znanja, pod uvjetom da jedni druge ne isključuju, nego vode dijalog i surađuju.

IMPERIJALNA PRODUKTIVNOST U ZNANOSTI?

Iako je socijalizam danas napušten, bez projekta sličnog formata nacionalno samo po sebi ne donosi ništa nova što već nije viđeno u epohi imperijalizma: svijet u kojem nad mnoštvom različitih etničkih skupina i kvazi-država dominira nekoliko većih država. Slično je stanje u svijetu znanosti. Podaci o rastu suvremene znanstvene produkcije u svijetu govore da su na vrhu uglavnom zemlje iz skupine G-8. Tako scijentometrijski podaci o objavljenim radovima iz kemije pokazuju da se znanstvena razvijenost podudarna s ostalim faktorima razvijenosti. Na vrhu znanstvene produktivnosti u tom su području SAD, a slijede Japan, Kina, Njemačka, Velika Britanija, Rusija, Francuska, Italija, Kanada, Indija, Španjolska i Poljska (Zolotov, 2003: 903).

Slično govore podaci o ulaganjima u razvojna istraživanja, broju doktorata, patenata i objavljenim znanstvenim radovima, što se odnose na azijske zemlje. Uglavnom, odskaku «azijski tigrovi» te Indija, Japan i Kina (Hicks, 2004). Nadalje, kada je riječ o zemljama OECD-a, razvijenost u znanosti visoko je pozitivno korelirana s pojavljivanjem pojedine zemlje, kao nacionalne znanstvene zajednice, u ulozu kooperativnog partnera drugim zemljama. U tom pogledu, daleko najveću težinu imaju SAD, a slijede Velika Britanija, Francuska i Njemačka (Crespi and Geuna, 2005: 16). Što se tiče zemalja Europske Unije, iako ukupno imaju veći broj znanstvenih publikacija nego SAD, one postižu izvrsne rezultate u malom broju područja. Stoga je Europska unija preko Europskog vijeća za istraživanja odlučila financirati najbolje projekte na europskoj razini (Crespi and Geuna, 2005: 23).

Znanost (ili kao sinonim, «zapadna znanost», *western science*) po svemu sudeći pruža dokaze o definitivnoj prednosti zapadnih zemalja i onih koje ih uspješno slijede, bez obzira na kulturnu raznolikost potonjih. Studije o razlikama među zemljama s obzirom na ekspanziju znanosti otkrivaju dva važna prediktora: prvi je bogatstvo zemlje – ekonomski razvijene zemlje više ulažu u znanost od ekonomski manje razvijenih, bilo preko privatnih bilo preko javnih ili državnih ustanova – i drugi je međunarodna povezanost u znanstvenom radu: «međunarodne veze služe kao mreže koje podržavaju protok kognitivnih modela, načina pisanja i kulture» (Schopfer, 2004: 238). Jedino je pitanje mogu li međunarodne veze poboljšati status znanosti i općenito ugled i iskoristivost znanja u privredi i državi perifernih zemalja.

Tako slučaj razvojnih ili komercijalnih istraživanja u Hrvatskoj ukazuje da se radi o sredini koja, uspoređujući sa smanjenjem vlastite ekonomske moći, gubi interes za vlastito razvojno znanje koje je nekad koliko-toliko postojalo: «I prije nejak istraživačkorazvojni sektor privrede, prije svega industrijski instituti, bitno je sužen. To je tek jedan od razloga smanjenju opsega tržišnih istraživanja. Najvažniji je ipak smanjenje ekonomske moći i motiva privrede da naručuje primijenjena istraživanja, kao i interesa neprivrednih ustanova i državnih tijela da naručuju istraživanja orijentirana na probleme čije rješavanje iziskuje političke odluke (policy oriented research). Zato se u nas i ne može govoriti o društvu znanja i ekonomiji temeljenoj na znanju...» (Prpić, Vuković, 2005: 43). Osim toga, veza između primijenjenog znanja i ekonomskog uspjeha nije pouzdana, barem ne za sada. U Hrvatskoj poduzeća koja nisu inovativna bolje posluju i više izvoze od inovativnih poduzeća. Također, iako inovativna poduzeća više ulažu u razne oblike dodatnog školovanja zaposlenih, to ne rezultira značajno većom dobiti (Krištofić, 2005: 112). Očigledno je da se na periferiji ne ostvaruje učinkovita veza između (primijenjenog) znanja i ekonomske dobiti koja postoji u razvijenim zemljama, te ostaje otvoreno pitanje kako prvi mogu izići iz te svoje putanje ususret potonjima.

U svakom slučaju, sudioništvo u razvoju znanosti, a pogotovo uspjeh na tom području, ne slijedi političku logiku, ponajmanje onu distributivne pravde ili pariteta, poput jedan predstavnik/zemlja jedan glas. U znanstvenom meritokratskom sustavu, koji je dakle oligarhijski, elitistički, nacionalno nije bitna jedinica, izuzev kod najvećih proizvođača znanja kao što su SAD. Drugi, poput članica EU, mogu samo udruživanjem u zajedničke projekte konkurirati SAD: tako nastaju znanstveni divovi, a među onima koji su otpali na toj međunarodnoj razini ostaju znanstveni patuljci. Znanost je stoga sličnija nekom republikanskom aristokratizmu ili redu platonskih učenih bazileja. I «društvo znanja» ima upravo takav karakter: izrazito široko dno ili periferiju koja, poput ekonomske periferije, generira sirovinsku osnovu, u ovom slučaju empirijske podatke, za znanstveni proizvod koji se zgotovljuje u razvijenom centru. Tako je i sa sveučilištima od kojih samo nekolicina proizvode međunarodni sustav znanja, dok su periferna sveučilišta u biti «distributori» toga znanja (Persianis, 2000). To pokazuje i primjer literature na temu ratova u bivšoj Jugoslaviji: među kojima, kada je riječ o prestižnim međunarodnim časopisima i izdavačima knjiga, gotovo ni nema autora s tog područja (vidi: <http://66.249.93.104/search?q=cache:n30WHO9SmWIJ:www.reliefweb.int/library/coxrep/biblio.html+war+in+the+former+yugoslavia+bibliography&hl=hr>). Oni kao da su bliži predmetu proučavanja, sirovinskoj bazi, nego onome (udaljenome) tko proučava, znanosti, sofisticiranoj misli. Međutim, to se ne odnosi na niz književnika iz zemalja bivše Jugoslavije, čija su djela, izravno ili neizravno inspirirana tematikom nedavnih ratova, prevedena i rado čitana u inozemstvu (Wischenbart, Popovic, 2000). I tu dolazimo do paradoksa koji periferiju čini područjem koje omogućuje razvitak senzibilnosti, ali ne i znanja potrebnog za prevladavanje nezavidnog položaja. Vraća li se periferija u razdoblje «divlje misli»?

KNJIŽEVNOST UMJESTO ZNANOSTI: IMPERIJALNA EGZOTIKA ILI NOVI SPOJ RACIONALNOSTI I SENZIBILNOSTI NA PERIFERIJU?

Vratimo se citatu prije početka ovog teksta gdje se govori prema svjedočanstvu Marka Pola o egzotičnom viđenju Tibeta kao zemlje čiji duhovni vođe lebde, i gdje autor ukazujući na izgublenu sposobnost levitacije lama, koju ovi obilato nadoknađuju letovima u prvoj klasi zrakoplova, zapravo aludira na bezidejnost i korumpiranost njihovih nasljednika i cjelokupne današnje periferne elite. One ne posjeduju izvanredne sposobnosti osim «rezidua», kako bi rekao klasični teoretičar elita Pareto, koje ih skupa s najuspješnijim lopovima odvajaju od ostalog stanovništva i stavljaju na vrh društvene piramide koji opet prijanja uz jedinstvenu međunarodnu poslovnu klasu koja se po svijetu vozi zrakoplovima između različitih mjesta u kojima ubire profite. Zato se umjesto u stvaralaštvo i proizvodnju, izvanredne sposobnosti kojima bi se zapostavljeni svijet mogao preobraziti i umaknuti sudbini koju su mu namijenili novi globalni gospodari, sele u kolektivnu fantaziju, žanr književnosti, poput junaka Marquezova magičnog realizma. No, neki su domaći pisci u produkciji za tržište, poput domaćih mitskih junaka u borbi protiv tuđina, postali jedini ozbiljan konkurent stranim autorima ², a kao primjer uzimamo Hrvatsku. Domaća znanstvena produkcija, pak, nema ni izdaleka takav utjecaj³. U društvenim znanostima jedan Chomsky sa svojim uvelike prevedenim djelima (moguć je prigovor da je Chomsky publicist u političkoj oblasti prije nego politolog, međutim čitanje njegovih djela često zamjenjuje djela pravih politologa), zatim Hardt i Negri sa svojim Imperijem, ili Huntington sa Sukobom civilizacija, bacaju u duboku sjenu sve domaće autore iz svojih područja. Izuzetak je donekle politička publicistika domaćih autora i to, kada se radi o Hrvatskoj (za pretpostaviti je da je drugdje slično), tematizirajući važne političke ličnosti, poput predsjednika Republike, javne skandale, poput sprege mafije i politike, ili otvarajući stare rane u vezi s prošlim ratom ili pak prošlim režimom. Jedina domaća i relativno popularna produkcija koja donekle podsjeća na razvojnu tematiku, iako ne donosi originalne domaće ideje, jesu razni priručnici koji populariziraju menadžment ili marketing. Doduše, ni u najrazvijenijim zapadnim zemljama struktura najčitanije literature nije bitno drukčija – nigdje stručno djelo, ma kako popularno napisano, ne može konkurirati hitovima beletristike – ali valja imati na umu da su njihova posebna tržišta znanstvene literature daleko veća zbog većeg broja čitatelja, dok domaća produkcija u manjim zemljama na periferiji gotovo nema svog

² Valja imati na umu da su rijetki pisci koji mogu opstati u tržišnoj konkurenciji i izdržavati se samo od tog prihoda, za što najbolji dokaz pruža sveukupno loš položaj pisaca u zemljama bivše Istočne Europe, koji su pak u starom režimu uživali i materijalne povlastice i njihova djela nisu bila izložena konkurenciji (vidi opširnije u: Wachtel, 2003)

³ Dovoljno je pogledati liste najprodavanijih knjiga u Hrvatskoj za 2005. godinu: <http://knjiga.hr/toplista.asp>. Slično je i u Srbiji i Crnoj Gori, na primjer (vidi: <http://www.knjigainfo.com/>). Naravno, znanstvena literatura ne može izdržati ni navalu komercijalnih izdanja iz drugih žanrova, tzv. «lake/dokoličarske literature» u rasponu od trivijalne književnosti do priručnika za pripremanje jela ili vrtove (u slučaju Slovenije vidi: Breznik, 2005.).

tržišnog segmenta nego presudno ovisi o financijskoj podršci države, odnosno ministarstava znanosti i kulture. Znanstvena bi produkcija, kao i dobar dio umjetničke, propala onog trenutka kada bi država u već uznapredovanom proglašavanju vlastite nekompetentnosti u korist slobodnog tržišta, digla ruke i od područja znanosti i kulture. Iako bi tek tada nastupio kraj (domaće) znanosti, zamračena perspektiva dade se već iščitati i iz spomenutog stanja na tržištu prodanih knjiga, a u stručnoj literaturi namijenjenoj visokom obrazovanju iz omjera stranih spram domaćih autora, gdje prvi odskaču izravno ili neizravno (preuzimanjem ili kompilacijama domaćih autora). Očito je: cerebralno središte nalazi se, kako bi kazao Kjosev, kod (zapadnog) Drugog. Ono domaće ili je nerazvijeno ili, ako postoji kao sustav sakupljenog i iskoristivog znanja o razvoju ne može zbog nekih razloga izići izvan usko stručnog okvira: ni prema privredi i neprivrednim ustanovama niti široj javnosti. Doduše, domaće znanje iz područja društvenih znanosti donekle se popularizira putem drugih medija, prvenstveno televizije i to najviše u vrijeme višestranačkih izbora kada se domaći stručnjaci, pretežno politolozi, u udarnim terminima pozivaju da komentiraju tok izbora. Ima također i drugih gledanih televizijskih emisija u kojima gostuju domaći stručnjaci. No, dojam je da se ono što iznose podudara bilo s lokalnim bilo s općeprihvaćenim službenim stajalištima u politici i ekonomiji. Uostalom, nove ideje koje zahtijevaju značajne promjene i narušavaju status quo nisu nigdje, pa ni na periferiji, rado viđeni gosti medija: obično se raspravlja se o dilemama unutar postojećeg okvira, u političkom rasponu između lijevog centra i desnice. Od takve rutinske razmjene diskursa, konzervativnog i reformatorskog, razvijene sredine imaju koristi – postojeći dobro uhodani mehanizmi ipak rade za njih – dok periferije imaju samo štete. Potonjima trebaju ideje i pomaci većeg zamaha, koji će zapostavljenoj većini stanovništva otvoriti put ka dostojanstvenom svijetu privređivanja i učinkovitijoj demokraciji.

Možda takav zahtjev izgleda preradikalno pa i začaravajući, svakako daleko od načina na koji znanstvena spoznaja i njena primjena unosi promjenu u ustaljeni red stvari (zbog kojeg, nota bene, milijuni djece godišnje umiru od gladi, a o broju uzaludno čekajućih za posao da se i ne govori). Znanost, izuzev u rijetkim trenucima velikih paradigmatičkih promjena, obično pravi male pomake za koje se opet ne može unaprijed znati hoće li njihovim daljnjim nizananjem doći do bitno boljih situacija u cjelokupnom razvitku društva ili do kriza i zastoja koje opravdanost tih pomaka dovode u pitanje. Na žalost, te vrline mišljenja – opreznost i postepenost uz poštivanje, kao najvažnije, slike objektivne stvarnosti koja se opire promjenama – na periferiji prije izgledaju kao nedostatak sposobnosti, ili kao izrazi lojalnosti režimu, u očima svih onih koje su poslodavci ili država ostavili na cjedilu i koji se zbog toga utječu drugim agencijama, od liječničkih ordinacija do vjerskih i srodnih čudotvoraca.

Pa ipak ne bi trebalo da se, kako to sugerira Eagleton, kulturi ili umjetnosti, u ovom slučaju uglednoj domaćoj književnosti, ospori mogućnost sudjelovanja u

rješavanju teških razvojnih problema. U tom smislu trebalo bi promijeniti gledanje na odnos između mogućnosti koje pružaju umjetnost i znanost. U postmodernizmu i postkolonijalizmu, s jedne, i pozitivizmu s druge strane podjednako se strogo odvaja jedna i druga vrsta refleksije, iako sa suprotnih stajališta. U jednom se slučaju apsolutizira subjektivna («konstrukcijska»), a u drugom objektivna («činjenična») stvarnost. Razvojni proboj traži, međutim, holističku perspektivu s udruženim snagama znanstvenog mišljenja i umjetničkog izražavanja koje bi jedna drugu oplodile svojim prednostima. One bi trebale proizvesti takve oblike znanja i senzibilnosti koji bi dovodili u pitanje status quo na periferiji i nudili smjela rješenja za drugačije moduse egzistencije društvene većine, a u sklopu brojnih projekata u koordinaciji između države i neprofitnog izvandržavnog sektora. Time bi postkolonijalni kulturni krajolik – u kojem samo pojedina djela domaće književnosti zauzimaju u kulturnoj javnosti prvorazredno mjesto, što se, ako takvo stanje ostane trajno, može uklopiti u sliku periferije kao imperijalne egzotike («oni znaju lijepo pjevati, plesati, svirati ili nešto maštovito napisati, ali ne znaju ozbiljno misliti») – ustupio mjesto mentalnom i radnom krajoliku antikolonijalno preobražene periferije. Takva bi sredina proizlazila podjednako iz umjetničkih, znanstvenih i industrijskih sposobnosti rada ljudi periferije. Da bi oslobodila te sposobnosti, intelektualci, stručnjaci i umjetnici morali bi se kritički obračunati s najvećim autoritetima na svojim područjima koji su u svom poimanju razvoja zanemarili problem periferije. Teško je reći da li ili kada će se za takav poduhvat sakupiti dovoljno snaga kod kuće i inozemstvu, uključujući, zašto ne?, i Zapad, no jedno je izvjesno: samo sa Zapada, da parafraziramo Hegela, «duhovno Sunce» (slobode) više ne izlazi. Ta strana svijeta, po svemu sudeći, ne želi ni u jednom obliku svoje refleksije oslabiti svoju moć ili utjecaj. I najradikalniji zapadni kritičari Zapada u svojoj domeni uživaju prvorazredni ugled, kako u razvijenim zemljama tako i na periferiji, baš kao i mete njihove kritike – političari, biznismeni, konzervativni intelektualci, medijske zvijezde – u svojim domenama. Zapadna scena stoga podsjeća na svađu između olimpskih bogova od kojih nijedan ne želi postati smrtnikom, što je vjerski izraz za pad na društveno dno ili periferiju. Pored toga Zapad, unatoč svom tekućem predstavljanju kao «društvo znanja», doista nema ili nema dovoljno znanja potrebnog periferiji za njen daljnji razvoj. I treba li posebno napominjati da znanje posjeduje pojedinac, ustanova, tim ili poduzeće koji umiju rješavati razvojne probleme određene sredine. Da bi se proizvelo takvo znanje, akteri moraju biti ne samo oboružani teorijskim (olimpskim) znanjem, nego i životno vezani za takvu sredinu čiju sudbinu dijele s ostalim stanovnicima. Bez obzira na to kako nazvali takvu «prometejsku» elitu, «nacionalnom buržoazijom» (po uzoru na Poulantzasa) ili, radikalnije, «organskim intelektualcima» (po uzoru na Gramscija, ali sada dopunjenu stručnjacima raznih profila, od informatičara do umjetnika), sve drugo, čini se, predstavlja izraze kolonizirane misli u kojoj se periferija pojavljuje kao ogroman bezglavi prostor na karti svijeta sastavljenoj po uzoru na stari mit, gdje ljudi uzalud pomoć očekuju od bogova.

LITERATURA

- Abraham, I. (2006) **The Contradictory Spaces of Postcolonial Techno-Science**.
www.epw.org.in/articles/2006/01/9609.pdf
- Alic, J.A. (1997) Technological Change, Employment, and Sustainability. **Technological Forecasting and Social Change**. Vol. 55, 1-13.
- Ataman, M. (2003) Islamic Perspective on Ethnicity and Nationalism: Diversity or Uniformity? **Journal of Muslim Minority Affairs**, Vol. 23, No.1, 89-104.
- Bhabha, H.K. (1994) **The Location of Culture**. London and New York: Routledge.
- Biccum, A.R. (2002) Interrupting the Discourse of Development: On a Collision Course with Postcolonial Theory. **Culture, Theory & Critique**, Vol. 43, No. 1, 35-50.
- Bhorat, H., Cassim, R.(2004) The challenge of growth, employment and poverty in the South African economy since democracy: an exploratory review of selected issues. **Development Southern Africa**, Vol. 21 Issue 1, 7-31.
- Bonnel, V.E., and Lynn Hunt (1999): Introduction, u: V.E. Bonnel and L. Hunt, edited by, **Beyond the Cultural Turn. New Directions in the Study of Society and Culture**. University of California Press, 1-34.
- Breznik, M. (2005) Slovenian Publishing: Enigma of Local Cultural Industry, u: Švob-Đokić, N., edited by, **The Emerging Creative Industries in Southeastern Europe**. Culturelink Joint Publications Series No 8. Institute for International Relations, Zagreb, 37-56
- Castells, M. (2000) **Uspion umreženog društva**. Zagreb: Golden marketing.
- Castells, M. (2002) **Moć identiteta**. Zagreb: Golden marketing.
- Castells, M. (2003) **Kraj tisućljeća**. Zagreb: Golden marketing.
- Chomsky, N. (2004) **Hegemonija ili opstanak – američke težnje za globalnom dominacijom**. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Crespi, G. and Geuna, A. (2005) **Modelling and Measuring Scientific Production: Results for a Panel of OECD countries**. Paper No. 133. Brighton: The Freeman Centre, University of Sussex.
- Finkel, D. (2006) **Noam Chomsky on capitalism** -
<http://www.zmag.org/chomsky/interviews/dmt-capitalism.html>
- Hart-Landsberg, M., Burkett, P. (2004) China and Socialism: Conclusion. **Monthly Review**, Vol. 56, No. 3, 109-115.
- Hertz, N. (2004) **The Dept Threat. How Dept is Destroying the Developing World**. Harper Collins.

- Hicks, D. (2004) Asian countries strengthen their research. **Issues in Science and Technology Online**. Summer, 25-28.
- Hoogvelt, A. (2001) Globalization and Postcolonial World. **The New Political Economy of Development**. Basingstoke: Palgrave.
<http://64.233.183.104/search?q=cache:H5PeyDo9dKUJ:www.issues.org/issues/20.4/real-numbers>
- <http://www.dioscuriproject.net>
- <http://www.knjigainfo.com/>
- <http://knjiga.hr/toplista.asp>
- <http://66.249.93.104/search?q=cache:n30WHO9SmWIJ:www.reliefweb.int/library/coxrep/biblio.html+war+in+the+former+yugoslavia+bibliography&hl=hr>
- Jain, A.K. (1993) **Dictatorship, Democracies and the Debt Crisis** (Part II)
www.odiousdebts.org/odiousdebts/index.cfm?DSP=content&ContentID=10354
- Kalanj, R. (2004) **Globalizacija i modernost. Ogledi o misliocima globalne kompleksnosti**. Zagreb: Politička kultura.
- Katunarić, V. (1996) Tri lica kulture. **Društvena istraživanja**. God. 5, br. 5-6, 831-858.
- Kingsbury, D. (2004) Introduction, u: Kingsbury, D. et al. **Key Issues in Development**. Basingstoke: Palgrave, str. 1-33.
- Kiossev, A. (1999). Notes on Self-colonising Cultures, u: B. Pejic, D. Elliott (ed.) **Art and Culture in post-Communist Europe**. Stockholm: Moderna Museet. pp. 114-118.
- Krištofić, B. (2005) Inovacije u »društvu znanja«, u: K. Prpić, ur. **Elite znanja u društvu (ne)znanja**. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 93-120.
- Li, M. (2005) The Rise of China and the Demise of the Capitalist World-Economy: Exploring Historical Possibilities in the 21st Century. **Science & Society**. Vol. 69, No. 3, July, 420-448.
- Nairn, T. (2006) Ending big 'ism. **Open Democracy**.
http://www.opendemocracy.net/globalization-vision_reflections/bigism_3220.jsp
- Norbu, J. (2005): »**Tibetan tales: old myths, new realities**«. **Open Democracy**.
http://www.opendemocracy.net/arts/tibet_2600.jsp
- Parsons, T. (1991) **Društva**. Zagreb: Biblioteka August Cesarec.
- Persianis, P. (2000) Conflict between Centrality and Localism and its Impact on Knowledge Construction and Legitimation in Peripheral Universities: the case of the University of Cyprus. Compare: **A Journal of Comparative Education**, Vol. 30, No. 1, 35-51.
- Prpić, K., Brajdić Vuković, M. (2005) Znanstvena proizvodnja i produktivnost, u: K. Prpić, ur. **Elite znanja u društvu (ne)znanja**. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 23-92.

- Sachs, J.D. (2005) Ending Poverty in Our Time. Human Rights: **Journal of the Section of Individual Rights & Responsibilities**, Vol. 32, Issue 3,17-21
- Sen, A. (1999) **Development as Freedom**. New York: Alfred A. Knopf.
- Storper, M. (2001):The Poverty of Radical Theory Today: From the False Promises of Marxism to the Mirage of the Cultural Turn. **International Journal of Urban & Regional Research**, Vol. 25 No. 1:155-179,
- Tišma, S., Pisarović, A., Samardžić, Z. (2004) Održivi razvoj jadranskog područja u Republici Hrvatskoj i oblici njegova financiranja – rezultati empirijskog istraživanja. **Socijalna ekologija**. Vol. 13, No.2: 153-173.
- Voznyak, T. (2005) “**May We Have This Dance?**” 10 August 2005
<http://www.tol.cz/look/TOL/article.tpl?IdLanguage=1&IdPublication=4&NrIssue=128&NrSection=2&NrArticle=14367>
- Wachtel, A. (2003) Writers and Society in Eastern Europe, 1989-2000: The End of the Golden Age. **East European Politics and Society**. Vol. 17, No. 4, 583-621.
- Wischenbart, R., Popovic, N. (2000) **Re-inventing publishing in the war-torn Balkans**
www.wischenbart.com/03_central-Europe-balkan/03_artikel_allgem/03_publishing-in-YU_engl.htm

A COLONIZED THOUGHT: PERIPHERY WITHOUT DEVELOPMENTAL PERSPECTIVE?

Vjeran Katunarić

Department of Sociology, Faculty of Humanities and Social Sciences, Zagreb

Summary

The reduction of development to the liberalisation of a market, then, the collapse of a socialist hemisphere and, at last, the reorientation of a developmental thought to the programmes of structural adaptation, and also to cultural topics, are the circumstances that have brought the periphery to a situation without theoretical and practical developmental perspective. The author in this essay mostly discusses on the problems of the lack of developmental perspective of periphery within three focuses of modern developmental thought: developmental studies, postcolonial studies and the idea of sustainable development. In addition, the author becomes aware of the insufficiency of considering the periphery in forms of radical critique of the West and capitalism. Among the reasons of narrowing the developmental perspective to developed countries and the transformation of periphery into 'a dead end' of developmental thought, the author emphasizes the two: growing of cultural pessimism in the mainstream and weakening of peripheral resisting power en route of propagating of nationalism. In the final part of the essay, the author discusses the inferior position of science on the periphery, especially the low status of domestic scientific literature in relation to the imported/translated literature, and the fact that only a part of domestic fictional literature on the market to a certain degree is in close competition with foreign literature. Therefore, a question is put - is it not a predominantly literary articulation of self-assertion and identity the proof of 'exotic quality' of periphery, as the filled with noticeable literary sensibility, but with 'wild thought', without cognitive development which is embodied in a science; or, such context has to be viewed as a place of possible encounters of artistic and scientific discourse in a mutual endeavour of decolonising developmental thought, and then praxis also.

Key words: colonised thought, post-colonialism, cultural pessimism, periphery, nationalism, science

DER KOLONISIERTE GEDANKE: PERIPHERIE OHNE ENTWICKLUNGSPERSPEKTIVE?

Vjeran Katunarić

Abteilung für Soziologie, Philosophische Fakultät in Zagreb

Zusammenfassung

Die Reduktion der Entwicklung auf die Marktliberalisierung, der Zusammenbruch der sozialistischen Hämispäre und schließlich die Reorientierung des Entwicklungsgedanken auf Programme der strukturellen Anpassung und auf kulturelle Themen sind die Umstände, die die Peripherie in eine Lage ohne theoretische und praktische Entwicklungsperspektive gebracht haben.

Im vorliegenden Essay setzt sich der Autor mit dem Problem des Mangels einer Entwicklungsperspektive in drei Fokussen des modernen Entwicklungsgedanken auseinander: in Entwicklungsstudien, in postkolonialen Studien und in der Idee der nachhaltigen Entwicklung. Er nimmt auch den Mangel an Erörterung der Peripherie in Formen der radikalen Kritik des Westens und des Kapitalismus wahr. Unter den Gründen für das Reduzieren der Entwicklungsperspektive auf die entwickelten Länder und für die Umwandlung der Peripherie in den „blinden Fleck“ des Entwicklungsgedanken hebt der Autor zwei Gründe hervor: Das Wachsen des Kulturpessimismus im Mutterland und das Nachlassen der Widerstandskraft der Peripherie durch die Verbreitung vom Nationalismus. Im letzten Teil des Artikels bespricht er die unterlegene Lage, insbesondere das niedrige Ansehen der einheimischen Fachliteratur im Vergleich mit der importierten/übersetzten Literatur, sowie die Tatsache, dass nur ein Teil der einheimischen Literatur auf dem Markt einigermaßen mit der fremden Literatur konkurrieren kann.

Deshalb stellt sich die Frage, ob nicht die vorwiegend literarische Artikulation des Selbstbewusstseins und der Identität ein Beweis ist für „das exotisch sein“ der Peripherie, als ein Gebiet mit einer ausgeprägten literarischen Sensibilität, aber mit einem „wildem Gedanken“, ohne kognitive Entwicklung, die in der Wissenschaft verkörpert ist, oder soll man diesen Kontext als einen möglichen Treffpunkt des künstlerischen und des wissenschaftlichen Diskurses sehen, in einer gemeinsamen Bemühung zur Dekolonialisierung des Entwicklungsgedanken und danach auch der Praxis.

Schlüsselwörter: der kolonisierte Gedanke, Postkolonialismus, Kulturpessimismus, Peripherie, Nationalismus, Wissenschaft